

співгромадян міст-центрів волості і землі в обговоренні та виборах кандидатур на ті чи інші адміністративні посади, та доступ до обговорення і прийняття рішень стосовно обрання тисяцького і соцьких. Доречно у цьому контексті нагадати, що згідно з висновками

А. Карася, «держава, її інституції і соціальний лад виникають у взаємозв'язку суспільства-спільноти з певного типу сприйняттям мети спільного життя, що механічно перетворює звичайне скупчення народу в polis, а людську істоту – в soon politician» [14, с. 15].

Список використаної літератури

1. Баран В. Д. Давні слов'яни / В. Д. Баран. – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с.
2. Лебон Г. Психология народов и масс / Гюстав Лебон. – СПб. : Макет, 1995. – 311 с.
3. Тихомиров Л. А. Критика демократии. Статьи из журнала «Русское обозрение» 1892–1897 гг. / Л. А. Тихомиров. – М. : Ред. журнала «Москва», 1997. – 667 с.
4. Павленко Ю. В. Передісторія давніх Русів у світовому контексті / Ю. В. Павленко. – К. : Фенікс, 1999. – 398 с.
5. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України : у 2 т. Т. 1 / Н. Д. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 1995. – 672 с.
6. Єфименко О. Я. Історія України та її мистецтво / О. Я. Єфименко. – К. : Мистецтво, 1992. – 256 с.
7. Гаркави А. Я. Сказания мусульманских писателей о славянах и русских / А. Я. Гаркави. – СПб. : Тип. Имп. Акад. наук, 1870. – 214 с.
8. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В. М. Литвин. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 988 с.
9. Аксаков К. С. Полное собрание сочинений. Т. 1 / К. С. Аксаков. – М. : Тип. П. Бехметьева, 1889. – 412 с.
10. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права / М. Ф. Владимирский-Буданов. – Ростов н/Д : Феникс, 1995. – 640 с.
11. Аристотель. Політика / Аристотель. – К. : Основи, 2000. – 356 с.
12. Тихомиров Л. А. Монархическая государственность / Л. А. Тихомиров ; А. Н. Буханов [ред.]. – М. : Облиздат, 1998. – 671 с.
13. Вернадский Г. В. Киевская Русь / Г. В. Вернадский. – Тверь : ЛЕАН ; М. : АГРАФ, 2001. – 448 с.
14. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях / А. Карась. – К. ; Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 520 с.

Надійшла до редколегії 07.06.2012

СВОРАК С. Д. ГЕНЕЗИС НАРОДОВЛАСТНЫХ СТРУКТУР КИЕВСКОЙ РУСИ (IX–X вв.)

Охарактеризован начальный этап формирования административных структур у восточно-славянских племен. Определены роль и место варяжских дружин на этапе становления военно-политической и административной системы.

SVORAK S. GENESIS OF DEMOCRATIC STRUCTURES OF KIEVAN RUS (IX–X centuries)

The initial stage of formation of the administrative structures in the East Slavic tribes is characterized. The role and place of Norman warriors in the development of military and politic and administrative system are determined.

УДК 342.7:342.9

О. Л. СОКОЛЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

*завідувач кафедри адміністративного та кримінального права юридичного факультету
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН У ДЕМОКРАТИЧНІЙ, СОЦІАЛЬНІЙ, ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Виконано аналіз теоретичних положень, концепцій і поглядів щодо розуміння місця й ролі захисту прав громадян у демократичній, соціальній, правовій державі, встановлено його сутність, основні характеристики й структурні взаємозв'язки з іншими ознаками демократичної, соціальної, правової держави.

Сьогодні захист прав громадян розуміють як одну з невідмінних ознак сучасної держави, забезпечення реальності прав і свобод людини і

громадянина є своєрідним індикатором сталості й зрілості такої держави. Певна річ, що така позиція є результатом поступового становлення

державно-правових поглядів у напрямку визнання людини, її прав, свобод і законних інтересів найвищою соціальною цінністю, орієнтиром в діяльності держави й усіх суспільних інститутів. Важливу роль у цьому відіграють гуманістичні за своєю спрямованістю теорії громадянського суспільства, природного права, соціальної й демократичної держави, а також правової держави. При цьому, як відзначає С. О. Кириченко [1], наразі відсутні реальні гарантії дієвої системи захисту прав і свобод людини і громадянина з боку держави, що невідворотно стримує процеси формування в Україні громадянського суспільства й розбудови правової держави. Відтак в аспекті забезпечення реальності прав громадян в Україні актуальним є визначення теоретичних засад захисту прав громадян в демократичній, соціальній, правовій державі.

Зазначимо, що концептуальні питання феномену правової держави розглядалися у працях таких учених, як І. О. Воронов, О. С. Головащенко, Р. Ф. Гринюк, А. П. Заєць, С. О. Кириченко, Ю. Ф. Кравченко, С. М. Тимченко тощо. У той же час їх праці присвячені окремим проблемам теоретичного обґрунтування ідей громадянського суспільства, природного права, соціальної, демократичної й правової держави, майже не розкриваючи місця й ролі в такій державі захисту прав громадян. Саме тому **метою** нашої роботи є аналіз теоретичних положень, концепцій і поглядів щодо розуміння місця й ролі захисту прав громадян в демократичній, соціальній, правовій державі, встановлення його сутності та основних характеристик, зв'язку з іншими ознаками демократичної, соціальної, правової держави. Новизна полягає в концептуальних узагальненнях особливостей захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах демократичної, соціальної, правової держави.

Передусім відмітимо, що ідеї, які сьогодні лежать в основі концепції правової держави, розробляються ще з античних часів. Зокрема найбільший внесок в опрацюванні даних положень зробили Г. Гроцій, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Р. фон Моль та інші вчені. Слід зауважити, що ідеї правової держави отримали свій розвиток не ізольовано, а разом з ідеями демократії, природного права, соціальної держави, громадянського суспільства тощо. У зв'язку з цим не можна не вказати на актуальну проблему співвідношення правової держави із демократичною і соціальною державою та громадянським суспільством, що

виявляє своє значення і в частині характеристики категорії прав людини, захист яких розуміється одним із головних обов'язків сучасної держави.

Сьогодні до загальних ознак держави як політичної організації суспільства теоретиками права включається передусім саме наявність публічної влади, територія, суверенітет, апарат управління, апарат примусу, оподаткування [2] тощо. І справді, розглядаючи державу виключно з позицій інституційно-формального критерію, захист прав людини не може мислитись як неодмінна ознака загалом будь-якої держави, що з'являється в процесі її еволюції внаслідок змін самої системи соціальних відносин.

Правова держава ж є якісно новим соціальним феноменом порівняно з державою взагалі, що виявляється в тому числі й в аспекті захисту прав і свобод людини і громадянина. Відмітимо, що, розглядаючи державу як історично мінливе явище, ознаки й функції якої змінюються із кожною новою соціально-економічною формацією (цивілізацією), про захист прав громадян не можна безумовно говорити як про цінність кожної держави взагалі. Так, наприклад, для держав рабовласницького, феодального і буржуазного типу більш властивим є захист не тільки і не стільки прав і свобод людини і громадянина, як відстоювання інтересів окремого економічно й політично пануючого соціального класу.

Досить неоднозначно про захист прав громадян можна говорити й щодо соціалістичної держави, досвід практичної побудови якої, навпаки, навіть підірвав авторитет ідеології соціалізму, серед цінностей якого формально було й верховенство прав і свобод людини і громадянина. При цьому вчені в даному питанні часто дотримуються діаметрально протилежних точок зору. Так, на думку Н. В. Чернооголівкіна, «навіть чи можна розглядати як основну внутрішню функцію соціалістичної держави забезпечення прав і свобод громадян» [3, с. 44]. У той же час О. І. Денисов стверджує, що функція охорони прав і свобод людини властива лише державі соціалістичного типу [4, с. 16]. Певна річ, що означене розходження в характеристиці функцій соціалістичної держави зумовлюється насамперед певним ідеологічним дисонансом, адже, з одного боку, заперечення буржуазної теорії правової держави призводить до заперечення й захисту прав громадян як її ознаки, що за умов протиставлення соціалізму правовій капіталістичній державі не може характеризувати соціалістичну державу.

З іншого боку, В. Ф. Погорілко вказує, що функція захисту прав людини і громадянина властива й радянській державі [5, с. 43]. Відтак поза полем виключно радянської ідеології конструкція соціалістичної держави в її «чистому» вигляді, так само як і концепція правової держави, вимагає визнання соціальної значущості й забезпечення реальності прав і свобод людини і громадянина, належної їх охорони та захисту з боку соціалістичної держави.

М. Н. Марченко також відзначає, що сучасна модель соціалізму реально ставить людину з її потребами та інтересами в центр всього суспільного життя, звільняє його від патерналістської політики держави та, що не менш важливо, забезпечує формування правової держави [6]. Разом із тим, на нашу думку, щодо реалій сучасного світу більш доцільно буде говорити не стільки про соціалістичні держави, як про держави постіндустріального типу, що уособлюють капіталізм, просякнутий ідеями соціальної цінності кожної людини, гарантованості, захисту й реальності її прав і свобод.

Крім того, безпосередньо стосуються захисту прав громадян як сутнісного елементу держави питання політичного режиму, який зокрема й визначається вченими саме за «рівнем гарантованості демократичних прав і свобод громадян» [2]. Подібною до цього позиції дотримується й О. С. Головащенко, називаючи визнання та гарантування всього комплексу прав і свобод людини і громадянина вихідним критерієм віднесення держав до числа демократичних і цивілізованих [7]. Відтак ступінь гарантованості й захищеності з боку держави прав громадян загалом відображає увесь внутрішній зміст конкретної держави, а залежно від реальності прав людини, у тому числі у сфері свободи доступу до участі в управлінні суспільними й державними справами, й можна говорити про демократичну або ж недемократичну спрямованість такої держави.

Необхідно погодитись із Ю. П. Ганьбою [8], що однією зі складових такого складного і багатогранного явища, як демократія, є наявність і реалізація в державі широкої системи демократичних прав громадян та їх ефективний захист. У цілому ж відмінність вищеназваних двох типів держави виявляється в тому, що якщо демократичний режим передбачає рівність осіб перед законом, гарантованість і захищеність державою їх прав і свобод, виборність органів влади, безпосередню участь громадян в управлінні суспільними справами, реальність поділу влади, політичний плюра-

лізм тощо, то авторитарний/тоталітарний режим, навпаки, заперечує названі цінності. При цьому не можна погодитись із визначенням поняття недемократичних режимів як режимів, за яких державна влада здійснюється шляхом обмеження і порушення формально проголошених прав і свобод людини [2]. Передусім недемократичні держави характеризуються порушенням не тільки формально проголошених, але й, що не менш важливо, саме природних прав і свобод людини і громадянина. Крім цього, визначальне значення тут мають не тільки самі факти порушення таких прав людини, а й відсутність правових механізмів та інших гарантій їх реалізації, дієвої забезпеченої державою системи захисту прав і свобод людини і громадянина. Це суперечить самій сутності правової держави, в основу якої покладаються засади верховенства права та взаємної відповідальності особистості й держави.

Відтак визнання, гарантування та, як наслідок, захист прав людини характеризує саме демократичну державу, адже широка і реальна участь індивідів та їх об'єднань в організації громадського й державного життя перешкоджає можливим порушенням прав людини, спрямовує діяльність державних інститутів на забезпечення й захисту таких прав людини.

Важливе значення в обґрунтуванні захисту прав і свобод людини і громадянина як невідмінної риси сучасної правової держави має концепція природного права, що певною мірою протиставляється теорії позитивного права. Передусім, як зазначає С. П. Рабінович [9], права людини мають джерелом свого походження не державну волю, а саму природу. Відповідно до цього держава не має права обмежувати права і свободи людини і громадянина, на основі добровільного обмеження яких, за теорією суспільного договору, така держава й існує. Тому й орієнтиром у діяльності держави має бути суспільне благо – права, свободи та законні інтереси індивіда (і не лише природні, але й набуті), забезпечення дотримання, реалізації та захисту яких і становить основну соціальну мету держави.

З іншого боку, різноджерельність права, його немонополізованість державою, що проголошується природно-правовою концепцією, безпосередньо зумовлює примат права над державою, її зв'язаність не тільки законом, але й природними правами людини, що уособлює таку концептуальну засаду правової держави, як верховенство права над державою. Право, що стоїть над державою, на думку

Ж.-Л. Бержеля, вимагає від неї забезпечення справедливості, відстоювання суспільних інтересів й захисту прав громадян.

Разом із тим не можна повністю заперечувати захист прав громадян й у рамках концепції позитивного права. Слід вказати, що остання також дотримується примату права над державою, однак із зауваженням, що таке право мислиться як державне законодавство, яке й формується самою державою. При цьому А. П. Заєць справедливо наголошує на тому, що ідеї правової держави лише частково можуть бути придатними для держави, побудованій на позитивістському розумінні права, через зв'язаність держави не правом, а законом, «а отже така зв'язаність є половинчастою і нетриркою» [10]. Відтак позитивізм передбачає, що відповідні права громадян підлягатимуть державному захисту за умови їх законодавчого закріплення й гарантування, але повністю обмеженому позитивним законом, ухваленим державою, яка в питаннях захисту прав громадян не зв'язана нічим іншим, крім власної волі.

Таким чином, значення концепцій природного або ж позитивного права щодо захисту прав громадян виявляється не стільки у її змістовному аспекті, оскільки в обґрунтуванні джерела походження прав і свобод людини і громадянина та захисту як їхньої обов'язкової юридичної гарантії. У даному аспекті також слід навести резюме С. М. Тимченка: держава, в тому числі і правова, не наділяє людину правами, вона лише юридично закріплює їх, гарантуючи таким чином їх дотримання, гарантування і захист [11].

Відмітимо, що захист прав громадян безпосередньо стосується не тільки правової держави, але й громадянського суспільства, серед основних рис якого виділяється підконтрольність влади суспільству, людина та її законні інтереси як головна цінність у суспільстві та державі, рівність та однакова захищеність прав людини в економічній, духовній та політичній сферах. При цьому на важливості останнього окремо наголошує С. М. Тимченко [12], вказуючи, що створення державою правового, економічного механізму гарантій, у тому числі й захисту прав і свобод людини є одним із основних елементів, без яких неможливе формування громадянського суспільства. Відтак можна вести мову про спільність для громадянського суспільства та правової держави таких ознак як визнання людини, її прав, свобод і законних інтересів найвищою соціальною цінністю, загальногуманістичні принципи, підконтроль-

ність держави суспільству, самообмеження влади, верховенство права, взаємна відповідальність держави і особи. Усе це й закладає основи захисту прав громадян як основної ознаки правової держави.

Отже, в аспекті захисту прав громадян необхідно констатувати досить тісний зв'язок між громадянським суспільством і правовою державою. Так, О. С. Головащенко наголошує, що ефективність розвитку громадянського суспільства залежить від ступеня захищеності індивідуальної та суспільної сфер життя від надмірної регламентації з боку держави та її органів [7]. Разом із тим у науці відсутня єдина точка зору щодо співвідношення громадянського суспільства та правової держави, пріоритетності одної з названих категорій. Ми ж виходимо з того, що явище правової держави є таким, що позитивно сприяє розвитку громадянського суспільства, виступає її політичною основою. Варто зазначити, що діалектична єдність громадського суспільства і правової держави виражається в тому, що остання, з одного боку, обумовлює, а з іншого – сама обумовлюється громадянським суспільством. Вказане виявляється і в єдності їхніх ознак; зокрема, у дещо узагальненому вигляді можна стверджувати, що ознаки правової держави становлять окремий сегмент громадського суспільства й разом з економічною та духовною основою визначають його сутність. Інакше кажучи, правова держава охоплює політичну сферу життя громадського суспільства.

Громадянське суспільство передбачає різноманіття не опосередкованих державою відносин вільних і рівноправних індивідів в умовах ринку і демократичної правової державності. Підкреслимо, що лише правова держава здатна до самообмеження, у своїй діяльності керується принципом верховенства права, а також визнає, гарантує і захищає природні права людини, справді здатна реально забезпечити подібні не опосередковані нею суспільні відносини, свободу й рівність кожної людини, вільне функціонування економічної сфери суспільства, демократизм як вихідну засаду управління суспільними справами. Як зазначає С. М. Тимченко, до ідеологічних ознак громадянського суспільства належить «послідовний захист прав і свобод людини і громадянина, де громадянське суспільство може діяти як сила, незалежна від держави, що розвивається самостійно – без безпосереднього втручання останньої» [13]. Відтак формування правової держави є невід'ємним елементом громадянського суспільства, яке, у

свою чергу, також є необхідною умовою реального функціонування правової держави.

Таким чином, беззаперечною є їх єдність, взаємопов'язаність і взаємообумовленість, тобто і громадянське суспільство, і правова держава є різними аспектами однієї соціальної дійсності. Захист прав громадян не лише є одним із засадничих положень правової держави як політичної основи громадянського суспільства, але й екстраполюється в його економічній та духовній складових. При цьому особливого значення набуває те, що за умов громадянського суспільства, так само як і в демократичній державі, заснованій на концепції природного права, особа сама має право вимагати від держави захисту належних їй прав, свобод і законних інтересів. Інакше кажучи, захищеність прав і свобод людини і громадянина розглядається не як привілей, дарований державою, а як природне право й загальносоціальна демократична цінність. Це, у свою чергу, прямо кореспондує визначенню правової держави як «організації політичної влади, діяльність якої заснована на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини, верховенстві права і взаємній відповідальності особистості і держави» [2].

Не можна не зазначити, що захист прав громадян характеризує не тільки демократичну й правову державу в умовах громадянського суспільства, але, як наслідок, ще й соціальну державу як державу постіндустріального типу. С. О. Кириченко, зокрема, пропонує розглядати правову державу як соціальну державу у правовому вимірі [14], тим більше що між правовою державою, демократизмом і соціальністю існують принципові системні зв'язки. Так, на думку В. М. Співака, серед спільних цінностей соці-

альної й правової держави виступає соціальний характер такої держави як реальне забезпечення соціально-економічних і культурних прав [15]. Разом із тим більш правильною є позиція О. С. Головащенко [7], відповідно до якої ознаками соціальної держави є не тільки забезпечення прав і свобод людини і громадянина, але й їх захист як самостійна властивість даної держави.

У цілому ж про соціальний характер держави можна говорити, виходячи передусім із принципу соціальної орієнтованості держави, верховенства права як вищої справедливості, визнання пріоритету людини та її прав і свобод, безумовним вираженням чого й виступає захист прав громадян. Разом із тим варто зауважити, що деякі вчені [16, с. 15–16] захист прав громадян серед центральних ознак соціальної й правової держави окремо не розглядають. У той же час не можна не зважати, що відсутність ефективної й дієвої системи захисту прав і свобод людини і громадянина свідчатиме про їх переважно формальний характер, за умов якого говорити про будь-яку соціальну орієнтованість держави неможливо.

Таким чином, захист прав громадян насправді є комплексною багатоплановою інтегративною ознакою та функцією сучасної держави, одночасно характеризуючи її кризь призму конструкцій демократичної, правової та соціальної держави, природного права й громадянського суспільства. Усе це свідчить про засадниче значення захисту прав громадян для суспільного розвитку й формування сучасної демократичної, соціальної, правової держави, забезпечення та реалізації її соціального призначення щодо гарантування реальності прав і свобод людини і громадянина.

Список використаної літератури

1. Кириченко С. О. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст / С. О. Кириченко. – К. : Логос, 1999. – 47 с.
2. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
3. Черноголовкин Н. В. Теория функций социалистического государства / Н. В. Черноголовкин. – М. : Юрид. лит., 1970. – 215 с.
4. Денисов А. И. Развитие советской социалистической государственности / А. И. Денисов // Коммунист. – 1965. – № 7.
5. Погорилко В. Ф. Функции советского общенародного государства / В. Ф. Погорилко. – К. : Знання, 1986. – 284 с.
6. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права / М. Н. Марченко. – М. : Проспект, 2001. – 756 с.
7. Головащенко О. С. Соціальна та правова держава: питання співвідношення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Головащенко Ольга Сергіївна. – Х., 2008. – 20 с.
8. Ганьба Б. П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ганьба Борис Павлович. – К., 2001. – 185 с.
9. Рабінович С. П. Природно-правові засади юридичного регулювання суспільних відносин в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12 / Рабінович Сергій Петрович. – Л., 2010. – 440 с.

10. Заєць А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Заєць Анатолій Павлович. – К., 1999. – 36 с.
11. Тимченко С. М. Теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Сергій Михайлович Тимченко. – Х., 2001. – 18 с.
12. Тимченко С. М. Деякі проблеми участі громадянського суспільства у формуванні правової держави / С. М. Тимченко // Проблеми правознавства і правоохоронної діяльності. – 2001. – № 1. – С. 30–36.
13. Тимченко С. М. Теоретико-правові проблеми взаємодії громадянського суспільства і правової держави в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Тимченко Сергій Михайлович. – Запоріжжя, 2001. – 232 с.
14. Кириченко С. О. Співвідношення соціальної правової держави і громадянського суспільства в умовах сучасної України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Кириченко Сергій Олександрович. – К., 2001. – 266 с.
15. Співак В. М. Соціальна, правова держава як фактор розвитку демократичного суспільства в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Співак Віктор Миколайович. – К., 2001. – 219 с.
16. Батура Н. Ю. Політичні передумови та чинники становлення соціальної держави : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Батура Наталія Юріївна. – К., 2009. – 20 с.

Надійшла до редколегії 16.06.2012

СОКОЛЕНКО А. Л. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ ГРАЖДАН В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ, СОЦИАЛЬНОМ, ПРАВОВОМ ГОСУДАРСТВЕ

Выполнен анализ теоретических положений, концепций и взглядов относительно понимания места и роли защиты прав граждан в демократическом, социальном, правовом государстве, установлена его сущность, основные характеристики и структурные взаимосвязи с другими признаками демократического, социального, правового государства.

SOKOLENKO A. THEORETICAL PRINCIPLES OF PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN A DEMOCRATIC, SOCIAL, LEGAL STATE

The analysis of theoretical positions, concepts views of understanding the the place and role of protection of humans rights in a democratic, social, legal state is made; also its essence, the main characteristics and structural relationships with other features of democratic, social, legal state are determined.

УДК 342(477)(091)

Б. Р. СТЕЦЮК,

*кандидат юридичних наук, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри фундаментальних юридичних дисциплін
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIV – ДРУГА ПОЛОВИНА XVI СТОЛІТЬ)

Схарактеризовано особливості процесуального права на українських землях, які входили до складу Великого Князівства Литовського, у другій половині XIV – другій половині XVI ст.

Характерні риси процесуального права на українських землях, які входили до складу Великого князівства Литовського, у другій половині XIV – середині XVI ст. до певної міри висвітлено у працях М. О. Максимейка, С. Г. Ковальової, П. П. Музиченка, В. Т. Маляренка тощо [1; 2; 3; 4]. Автори вказаних робіт доводять, що окремі інститути процесуального права вже в той час набули достатньо складних, розвинених форм.

Протягом другої половини XIV – першої половини ХНІ ст. юрисдикційний процес в україн-

ських землях, що знаходилися у складі Великого князівства Литовського, регламентувався спочатку нормами звичаєвого права, Руської Правди, а згодом великокнязівським законодавством – першим збірником литовського кримінального і кримінально-процесуального права – Судебником Казимира IV 1468 р. [5], а також статутами, збірниками магдебурзького права.

Найбільш докладно в зазначений період, точніше наприкінці його, питання процесуального права вирішувалися у Статуті Великого князівства Литовського 1529 р. Так, серед